

С. М. Міщук

**ВНЕСОК ВЧЕНИХ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ
КНЯЗЯ БЕЗБОРОДЬКА В НІЖИНІ У ДОСЛІДЖЕННЯ
РУКОПИСНИХ ПАМ'ЯТОК:
ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ — 10-ті РОКИ ХХ ст.**

У другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. в Україні розгортається науково-реєстраційна діяльність в галузі обліку та камерального опису рукописно-книжкових пам'яток. Відбувається накопичення описового матеріалу, створюються каталоги рукописних книг та стародруків.

Книгознавча діяльність українських вчених ХІХ — початку ХХ ст. в галузі збирання та наукового опису рукописно-книжкової спадщини стали предметом студіювання сучасних дослідників книги — Я. Ісаєвича, В. Ульяновського, Г. Ковальчук, О. Колосовської, Н. Шалашної, М. Галушко, С. Сохань та ін. Ці фахівці вивчали як загальнотеоретичні питання, так і внесок в історико-книгознавчу проблематику окремих визначних особистостей, зокрема, М. Максимовича, М. Петрова, В. Перетца, С. Маслова та ін. Дослідження здійснювалися і за географічним принципом (так, вивчалися Наддніпрянський та Західний регіони України).

Університетські літературознавці та історіографи, церковні історики та філологи вивчали літературний та історико-культурний процес через дослідження історичних джерел в різних регіонах України. В цей час формувалися наукові центри дослідження книжкової спадщини та історико-культурних пам'яток. Вивчення історії зародження наукової діяльності в галузі дослідження рукописної та книжкової спадщини в Україні у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. та шляхів створення власної української археографо-бібліографічної школи, загального та особливого в її доробку, вивчення регіональної специфіки є актуальною темою сучасних історико-книгознавчих досліджень [1].

У дослідженнях рукописно-книжкової культури України значне місце належить вченим Ніжина, які розгорнули велику збирацьку та дослідницьку діяльність в Історико-філологічному інституті князя Безбородька (далі — ІФІВ). Цей потужний науковий осередок завжди привертав увагу українських

істориків, оскільки виховав велику кількість вчених та діячів культури, які склали честь та славу ніжинської історико-філологічної школи.

Заснований коштом князя О. Безбородька у 1820 р. як Гімназія вищих наук, пізніше — Ніжинський ліцей, цей Інститут, покликаний проводити усебічну підготовку вчителів для середніх навчальних закладів, був одним із найстаріших вищих навчальних закладів в Україні, який за статусом дорівнювався університету.

Його розквіт припадає на останню чверть ХІХ — початок ХХ ст., коли в 1875 р. Ніжинський ліцей було реорганізовано у Історико-філологічний інститут князя Безбородька [2, с. 12–13, 119–120]. Тут створився потужний науковий колектив викладачів, чому немало сприяв директор ІФІБ, доктор слов'янської філології, професор, таємний радник, автор багатьох наукових праць, з 1890 р. — академік Петербурзької Академії наук Микола Олексійович Лавровський (1825–1899) [3, с. 3–18]. За визнанням істориків, М. О. Лавровському належить видатна роль в організації навчання університетського рівня в Інституті та формуванні його бібліотеки, яка набула великого значення як підґрунтя для навчального процесу та як документальна база наукових досліджень рукописів, документів та книжкових пам'яток, що їх проводили викладачі та студенти.

В ІФІБ працювали відомі дослідники рукописної та книжкової спадщини, серед котрих виділяються такі вчені — філологи та історики, як М. І. Лілеєв, Є. В. Петухов, В. В. Качановський, М. Н. Сперанський, Н. С. Державін та Б. Ф. Бурзі. Деякі випускники ІФІБ працювали після закінчення його викладачами: М. О. Музиченко, П. Заболотський та інші [4].

Наукові студії професорів та студентів ІФІБ публікувалися на сторінках видання “Известия Историко-Филологического Института князя Безбородко в Нежине”, що виходило впродовж 1876–1921 рр., спочатку друкувалося у Києві, надалі — у Ніжині.

Зібрання бібліотеки ІФІБ поповнювалося шляхом придбання за кошти Інституту, а також із різноманітних пожертвувань. За часів керівництва Інститутом М. Н. Лавровським інститутська бібліотека збільшилася з 4034 до 12 152 одиниць зберігання [5, с. 24–25]. За даними професора А. В. Добіаша,

рукописний відділ включав понад 100 окремих рукописів різного змісту церковнослов'янською, російською, грецькою, латиною, німецькою та східними мовами. Саме рукописна частина зібрання бібліотеки ІФІБ стала науковою лабораторією.

Одним з видатних археографів та бібліографів ІФІБ є історик церкви, археограф та бібліограф, бібліотекар Михайло Іванович Лілеєв (1849–1911), який зробив значний внесок не лише в історію цього краю, дослідження пам'яток історії та культури, а й в методологію та методіку наукового опису рукописних книг і цінних книжкових зібрань.

У 70–80-х роках ХІХ ст. ця діяльність мала велике значення для розвитку української археографії рукописної книги та стародруків, оскільки доля розпорядилася так, що М. І. Лілеєв був не лише викладачем, а й причетним до формування двох великих бібліотек — Чернігівської духовної семінарії та Історико-філологічного інституту князя Безбородька. Разом з тим для вітчизняної археографії та бібліографії ця особистість недостатньо відома. Певну інформацію можна отримати з короткого біографічного нарису, підготовленого О. Б. Коваленком для біобібліографічного довідника “Українські архівісти” (К., 1999) [6, с. 194–195], публікацій О. Г. Самойленка та С. М. Міщука, що присвячені розкриттю внеску М. І. Лілеєва в розвиток історичної науки і дослідженню чернігівських рукописно-книжкових колекцій [7].

За запрошенням ректора ІФІБ М. Н. Лавровського, в 1878 р. М. І. Лілеєв переходить працювати в Інститут на посаду викладача російської історії та географії. Через декілька років, в 1883 р. М. Н. Лавровський, стурбований станом бібліотеки, до якої він доклав багато зусиль, щоб зробити її науковою, запропонував М. І. Лілеєву за сумісництвом очолити й фундаментальну бібліотеку.

М. І. Лілеєв працював у бібліотеці Інституту впродовж 1883–1897 рр., власноруч почав редагування та створення карткового каталогу на бібліотечні фонди, запропонував нове зручне розміщення фондів за розділами наук, а відповідно — й нове розміщення книг. Сам, разом з іншими викладачами Інституту, описував і за схемою здійснив нову розстановку фондів. Йому належав розділ “загальна історія” і “педагогіка”, де ним було описано 25120 назв у 5464 оправах. Про стан роботи з

бібліотекою Інституту та каталогами, про цінність збірки він повідомив у спеціальному листі до редакції “Киевлянина” від 12 січня 1886 р. [8, арк. 1–2].

М. І. Лілеєв сприяв науковому дослідженню рукописних пам’яток бібліотеки. Він першим складає попередній опис рукописних книг, який надалі описуються студентами Інституту під керівництвом М. Сперанського, а також проводить дослідження рукописних творів Юрьєвського архимандрита Фотія, повідомляє про принципи опису рукописів Чернігівської духовної семінарії тощо [9, с. 21].

У цей час з рукописними фондами бібліотеки та складанням каталогів працював відомий історик літератури й викладач Інституту Євген В’ячеславович Петухов (1863–1948) — філолог, історик літератури, архівіст. З 1889 по 1895 рр. був професором російської словесності в Історико-філологічному інституті князя Безбородька в Ніжині. В 1895–1918 рр. — професор в Юр’євському (Дерптському) університеті. З 1916 р. — член-кореспондент Імператорської Академії Наук [10, с. 265–266].

У 1889–1895 рр. Є. В. Петухов публікує “Материалы и заметки по истории древней русской письменности (XII–XIII тт.); “К истории древне-русского пролога”, “Заметки о некоторых рукописях, хранящихся в библиотеке Историко-Филологического Института кн. Безбородко” тощо [11].

“Заметки” Є. В. Петухова містили перелік та описання рукописних пам’яток, які з його точки зору представляли історико-літературну цінність та слугували джерельною базою для розвитку різних галузей історичної науки, літературознавства та мовознавства, а також для історії української книги та вітчизняного бібліотекознавства. Є. В. Петухов відмічав рукописні пам’ятки XVI–XIX ст. (прологи, житія, збірники XVIII ст.), популярні класичні твори (ода, сатири Антіоха Кантемира, драми, комедія Джованні Жиро у перекладі з італійської мови М. В. Гоголя), а також прозаїчні твори М. В. Гоголя.

В Історико-філологічному інституті князя Безбородька в Ніжині високий рівень розвитку мали славістичні дослідження, які проводили такі вчені, як А. С. Будилевич, Г. А. Ільїнський, К. Ф. Радченко, М. І. Соколов [12, с. 177–192]. Серед дослідників рукописних пам’яток виділяються декілька імен, які займалися дослідженням та каталогізацією слов’янських руко-

писних книг. В цьому аспекті важливо відзначити відомого у слов'янському світі професора слов'янської філології та історії Володимира Васильовича Качановського (1853–1901), який перейшов у 1888 р. на роботу в ІФІБ на посаду екстраординарного професора [13].

В. В. Качановський в поїздках до слов'янських країн, Греції, Італії та південної Франції зібрав цінну колекцію рукописних книг та документів, творчих матеріалів, що перейшли до рукописного фонду бібліотеки ІФІБ після його смерті. Його рукописна збірка складалася з 20 рукописних книг літературного та загальноісторичного змісту і документального комплексу з історії південних слов'ян XV–XIX ст. сербською, болгарською, італійською, латиною, грецькою мовами, документів з історії Дубровника, Котора, Чорногорії та їхні історико-правові і дипломатичні відносини з Венеціанською республікою в XV–XIX ст. Серед рукописів найціннішими були надзвичайно рідкісні кодекси, які являли добірну колекцію з точки зору дослідників старовини і рукописно-книжкового мистецтва, зокрема, унікальне грецьке євангеліє–апракос XI ст. та рукописний "Сборник слов и житий 40–50-х годов XIV в." (в безюсовій редакції македонського походження) [14, с. 288–303].

Документи "балканського" розділу В. В. Качановський не встиг описати, спеціалістів такого рівня у Ніжині не було, й тому вони були лише зафіксовані за змістом у каталозі М. Н. Сперанського [15, с. 28]. Колекційні документи рукописного відділу бібліотеки ІФІБ сьогодні зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (фонд 314). Значна кількість з них описана лише в окремих каталогах, що їх почала видавати НБУВ.

Найбільші здобутки у галузі камеральної археографії рукописних книг належать М. Н. Сперанському, який першим науково описав фонд Інституту та керував науковим археографо-палеографічним описом рукописних книг та стародруків колекції ІФІБ. Спочатку до цього процесу були залучені студенти та молоді дослідники, які отримали значний досвід та практику описування рукописних джерел та склали матеріали до каталогу. Ці матеріали були доопрацьовані та відредаговані М. Н. Сперанським і видані як науковий каталог бібліотеки ІФІБ в 1900 р.

Професор російської словесності ІФІБ — Михайло Несторovich Сперанський (1863–1938) був знаним вченим вже на той час, коли приїхав до Ніжина: він досліджував історію російської літератури, російсько-українських літературних зв'язків [16]. Разом з тим він був вже досвідченим археографом та бібліографом рукописної книги — йому належало авторство ґрунтового каталогу-опису цінного зібрання рукописів Тверського музею, де ним особисто було описано велика кількість — 308 рукописів [17]. Його практика включала також описування чеських [18], сербських, болгарських та інших рукописних книг південних слов'ян [19].

Цей досвід зіграв значну роль в тому, що лише М. Н. Сперанський зробив фундаментальний джерелознавчий та палеографічний опис колекції рукописів ІФІБ, що й нині зберігає своє наукове значення [20, с. 247–257].

Більше половини усіх наукових описів рукописів ІФІБ було укладено із залученням викладачів та студентів старших курсів Інституту. У виданні брали участь П. О. Заболотський, О. Ф. Музиченко та Н. С. Державін, про що йдеться у передмові до першої публікації. Описання рукописів іноземними мовами, які надійшли до ніжинської збірки, переважно у складі бібліотеки Ф. Річля з Лейпцига, були укладені професором класичної філології Інституту Б. Ф. Бурзі [21]. В цьому виданні були описані рукописні книги колекції професора Московського університету С. П. Шевирьова, яка була придбана в 1876 р. у його спадкоємців.

Видання каталогів 1901, 1903 та 1905 рр. було підготовлено вже самим М. Н. Сперанським. В основу структури каталогу був покладений хронологічний, тематичний та мовний розподіл. Усі рукописи збірки в каталозі розподіляються на старожитні (богослужбні, світські та спеціальні, актові та історико-правові документи), нового часу (твори класицизму, історико-правові, статистичні та історико-краєзнавчі праці, автографи видатних діячів та письменників, матеріали до історії навчальних закладів Правобережної України) та іноземні (грецькі, курси лекцій, переважно німецьких вчених). Опис супроводжується предметно-іменним покажчиком, науково-бібліографічним апаратом, який спирається на всі досягнення у галузі камерального опису рукописів другої половини ХІХ ст., зокрема,

описання Горського, Невоструєва, Ундольського та інших, та містить важливий атрибутований апарат — зразки, таблиці, присвячені кириличним рукописам, що дозволяють точніше атрибутовувати та ідентифікувати рукописи, зокрема, “Материалы для истории письмен” Ф. Буслаєва, “Славянский и восточный орнамент” (Спб., 1884) В. Стасова; філіграні визначаються за спеціальними довідниками та каталогами К. Тромоніна, М. Лихачова. Таким чином, описи ґрунтуються на системному методі, залучається вся можлива атрибутована довідкова база, що була відома на початку ХХ ст.

Описи були укладені на високому й на сьогодні камерально-археографічному та палеографічному рівні: наведені детальні палеографічні особливості рукописів, що надає можливість отримати повне уявлення про походження рукопису, відмінності у палеографії та текстології, зокрема подаються різночитання у порівнянні з опублікованими списками тексту пам’ятки, подані мовні особливості, графіка окремих літер, посилення на видання списків рукопису, повністю розписується склад збірників.

У чотирьох випусках каталогу М. Н. Сперанського за 1890, 1901–1903 та 1905 рр. були опубліковані наукові описи 181 рукописних книг та рукописів, що зберігалися в бібліотеці ІФІБ. Каталог містить ґрунтовну наукову бібліографію кінця ХІХ — початку ХХ ст. як науково-довідковий апарат [22].

М. Н. Сперанський в подальшому продовжував працювати з описом колекцій рукописних пам’яток, зокрема з колекціями І. Є. Забеліна, графа А. С. Уварова, а також рукописами слов’янського походження із Синаю та Палестини [23]. Відома й його праця — посібник про славнозвісних підробників старих книжок, які працювали у ХІХ ст. — Бардіна та Сулакадзієва та перелік складених ними 88 рукописів [24].

Підводячи підсумок, можна зазначити, що в Історико-філологічному інституті князя Безбородька в Ніжині наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. склалася потужна наукова бібліотека зі збіркою рукописів, там сформувався міцний осередок дослідників рукописних пам’яток. Інститут набув значення одного із центрів розвитку археографічного, палеографічного та історико-книгознавчого дослідження рукописно-книжкової спадщини в Російській імперії та Україні.

Діяльність цих вчених щодо опису слов'янських рукописів залишила значний слід не лише в Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька, а й була змістовною складовою загального процесу пошуку, наукового опису та дослідження рукописних джерел у другій половині XIX — 10-х роках XX ст., коли вітчизняна археографічна школа, бібліографія рукописної книги існувала ще у надрах синкретичного наукового напрямку, що поєднував загальне літературознавство, історіографію, археографію, палеографію, текстологію, кодикологію, кодикографію, бібліографію та інші спеціальні дисципліни, що сьогодні виокремлено у самостійні.

Увага до праці самовідданих дослідників рукописної спадщини є не лише актом пошани, а й історіографічним фактом розвитку історико-книгознавчих досліджень в Україні. Цей напрям має значний інтерес, оскільки відкриває великі теоретичні і практичні можливості подальшого дослідження процесу формування книгознавства та бібліографознавства на теренах України.

Джерела та література

1. Див. детальніше наші праці: Міщук С. М. Зародження наукового опису рукописних пам'яток та стародруків як напрям українського книгознавства: друга половина XIX — початок XX ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 2007. — Вип. 11. — С. 16–34; Він же: Формування науково-практичних засад опису рукописних книг та стародруків у науковій діяльності В. М. Перетца в Україні // Бібліотечний вісник. — К., 2007. — № 4. — С. 23–36; Він же. Розвиток історико-книгознавчого опису рукописних книг та стародруків в Україні наприкінці XIX — на початку XX століття // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — К., 2008. — № 2. — С. 55–60.
2. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. — Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя; ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2005. — С. 12–13, 119–120.
3. Добиаш А. В. Н. А. Лавровский // Известия Историко-Филологического Института князя Безбородько в Нежине. — Нежин, 1898. — Вып. XVIII. — С. 24–25. (Далі — ИИФИБ в Нежине).
4. Историко-Филологический Институт князя Безбородько в Нежине. 1875–1900. Преподаватели и воспитанники. — Нежин, 1900; Историко-Филологический Институт князя Безбородько в Нежине. 1891–1912. Преподаватели и воспитанники. — Нежин, 1913.
5. Добиаш А. В. Н. А. Лавровский. — С. 24–25.

6. Коваленко О. Лілеєв Михайло Іванович // Українські архівісти. Біобібліографічний довідник. — Вип. 1. XIX ст. — 1930-ті рр. — К., 1999. — С. 194–195.
7. Самойленко О. Г. Внесок М. І. Лілеєва в розвиток історичної науки та освіти в Ніжині наприкінці XIX — на початку XX ст. // Література та культура Полісся. — Вип. 42: Спадщина М. Гоголя та проблеми вітчизняної і світової історії, філології та культури у сучасній інтерпретації / Відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко. — Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. — С. 158–164; Міщук С. М. Михайло Іванович Лілеєв (1849–1911): дослідник, археограф та бібліограф чернігівських рукописних колекцій та книжкових зібрань // Сіверянський літопис. — Чернігів, 2008. — № 1. — С. 88–93.
8. ІР НБУВ, ф. 127, спр. 212, арк. 1–2.
9. Отчет о состоянии и деятельности историко-филологического института кн. Безбородко в Нежине за 1879/1880 годы, читанный на акте 30 августа 1880 года ученым секретарем Н. Я. Гротом // ИИФИ князя Безбородко в Нежине. — Т. 6. — К., 1881. — С. 21.
10. Українські архівісти. Біобібліографічний довідник. — Вип. 1. XIX ст. — 1930-ті рр. — К., 1999. — С. 265–266.
11. Петухов Е. В. Материалы и заметки по истории древней русской письменности // ИИФИБ в Нежине. — Т. XI. — К., 1893; Він же: К истории древне-русского пролога // ИИФИБ в Нежине. — Т. XII. — К., 1893; Заметки о некоторых рукописях, хранящихся в библиотеке Историко-филологического Института кн. Безбородко // ИИФИБ в Нежине. — Т. XV. Нежин, 1895. — С. 1–50.
12. Самойленко О. Г. Місце історії південних слов'ян у науковому доробку вчених Ніжинської славистичної школи (остання чверть XIX — початок XX ст.) // Література та культура Полісся. — Вип. 41: Спадщина М. Гоголя та проблеми вітчизняної і світової історії, філології та культури у сучасній інтерпретації / Відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко. — Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. — С. 177–192.
13. Качановский В. В. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — Т. 28. — СПб., 1900. — С. 807; Українська літературна енциклопедія. — Т. 2. — К., 1990. — С. 434; Русский биографический словарь: В 20 т. Т. 8: Кабановы — Косой. — М.: ТЕРРА — Книжный клуб, 1999. — С. 188–189; Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. — Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя; ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2005. — С. 135–136.
14. Грецькі рукописи у зібраннях Києва / Упорядник Євген Чернухін. — Київ — Вашингтон, 2000; Гнатенко Л. А., Дубровіна Л. А. Кодикологічні дослідження Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Давня македонська рукописна книга // Українсько-македонський науковий збірник. — К., 2004. — С. 288–303.

15. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине. Приобретения 1901–1905 гг. / Описание составлено М. Сперанским. — Нежин, 1905. — С. 28.
16. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — Т. 31. — Спб., 1900. — С. 192; Український радянський енциклопедичний словник. Т. 3. — К., б. д. — С. 363; Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. — Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя; ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2005. — С. 137–139.
17. Сперанский М. Н. Описание рукописей Тверского музея: Вып. 1 // ЧОИДР. — М., 1890. — Кн. 4. — С. I–VII, 1–314. Отд. отд. — 1891. — VII. 330 с.; Сперанский М. Н. Описание рукописей Тверского музея: Вып. 2. — Тверь, 1903, IV нум., 1–107 с. Описано 308 рукоп.
18. Сперанский М. Н. Пергаментные отрывки русских рукописей в Праге // РВФ. — Варшава, 1890. — Т. 24. — № 3. — С. 87–104, 2 рук.; Він же: Рукописи Павла Йосифа Шафарика (ныне Музея королевства Чешского) в Праге // ЧОИДР. М., 1894. — Кн. 1. — С. I–X, 1–106. 38 рук.
19. Сперанский М. Н. Сербская церковная библиотека XVII в. // Сборник ст. по славяноведению, посв. проф. Марину Степановичу Дринову его ученикам и почитателям. — Х. 1908. — С. 29–39. Обзор.; Він же: Загребськіят Ръкопис на Владислав Граматик // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Год. XVI–XVII. — София, 1900. — С. 325–338. Оп. 1 рук.; Він же: Белградские рукописи // Библиографическая летопись. — Вып. 1. — Пгр., 1914. — С. 51–59; Він же: Заметки о рукописях белградской и софийской библиотек // ИИФИБ. — Т. 14. — Нежин, 1898. Отд. VI. — С. 1–87; Сперанский М. Н. Славянская письменность XI–XIV вв. Вып. 2. — Пгр., 1915. — Отд. II. — С. 3–20. 118 рукоп.
20. С. М. Міщук. М. Н. Сперанський — бібліограф та палеограф, дослідник слов'янської рукописної книги з бібліотеки Историко-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині // Література та культура Полісся. — Вип. 42: Спадщина М. Гоголя та проблеми вітчизняної і світової історії, філології та культури у сучасній інтерпретації / Відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко. — Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. — С. 247–257.
21. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине. Приобретения 1901–1905 гг. // Составлено под ред. М. Сперанского. — М., 1890. — С. I–II.
22. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине // Составлено под ред. М. Сперанского. — М., 1890. — 143 с.; Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине (Окончание) // Составлено М. Сперанским. — М., 1901; Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине. Приобретения 1901–1903 гг. / Описание

- составлено М. Сперанским. — Нежин, 1903; Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине. Приобретения 1901–1905 гг. / Описание составлено М. Сперанским. — Нежин, 1905.
23. Сперанский М. Н. Рукописи собрания И. Е. Забелина. Старая традиция: Отчет Государственного исторического музея за 1916–1925 гг. — М., 1926. Прил. II. С. 1–27. Обзор собрания. Прил.; Він же: Граф А. С. Уваров и его собрание рукописей. Древности // Труды Имп. Моск. Археологического общества. — М., 1911. — Т. 23. — Вып. 1. — С. 15–28; Він же: Славянская письменность XI–XIV вв. на Синае и в Палестине // ИОРЯС. — Т. 32, Л., 1927, с. 43–118. 43 рук.
24. Сперанский М. Н. Русские подделки рукописей в нач. XIX в. (Бардин и Сулакадзев) // Проблемы источниковедения. — Вып. V. — М. 1956. — 66, 90–101 с., 88 рук.

Анотації

***Мищук С. Н.* Вклад ученых Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине в исследование рукописных памятников: вторая половина XIX — 10-е годы XX вв.**

В статье рассмотрен вклад ученых Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине в исследование рукописных памятников во второй половине XIX — 10-х гг. XX вв. Раскрыт вклад М. И. Лилеева, Е. В. Петухова, В. В. Качановского, М. Н. Сперанского, М. Н. Бережкова и Б. Ф. Бурзи в развитие метода научного описания рукописных книг.

***Mischuk S. N.* The scientist's contribution of the Nezhin Historical-philological institute of prince Bezborodko in research of the handwritten monuments in the late 19th — 1910s.**

In the article is considered the scientist's contribution of the Nezhin Historical-philological institute of prince Bezborodko to the research of the handwritten monuments in the second half of the 19th century and in 1910s. Contributions of Lileev, Petukhov, Kachanovskij, Speranskyj, Berezhkov and Burza are exposed in the development of method of the scientific description of handwritten books.